

فریبار استگو

کارشناس ارشد آموزش و پرورش پیش از دبستان

فضای فیزیکی مهدهای کودک و مراکز پیش از دبستان

آنچه باید باشد تا آنچه هست

بررسی می‌کند و سه ساختار اصلی در طراحی بنای کودکانه ارائه می‌دهد:

۱. ساختار اول: تعبیه فضاهای مورد نیاز کودک
۲. ساختار دوم: عملکرد هر فضا براساس نیازهای کودک
۳. ساختار سوم: تصورات کودک از فضای تعبیه شده. یکی از کامل‌ترین این فضاها مهدکودک «شاهزاده کوچولو» در هلستینکی کشور فنلاند است. معماران این مکان معتقدند در ساخت آن برای آشنایی با رشد کودکان از کتاب «شاهزاده کوچک» کمک گرفته‌اند. آن‌ها می‌گویند: «این کتاب کنش و واکنش کودکان را بین دو دنیای داخلی و خارجی، در بخش ناخودآگاه کودک، به کار می‌اندازد و دنیای جدیدی را برای او باز می‌کند». از طرفی، جاری بودن طبیعت در این مکان را عامل اصلی تناسب این فضا با نیاز کودکان می‌دانند. طبیعتی واقعی که ایمن شده است و علاوه بر تحریک حس خیال‌انگیزی کودک به او احساس آرامش نیز می‌دهد.

استانداردهای جهانی وجود فضاهای زیر را در مهدکودک و مراکز پیش از دبستان لازم شمرده‌اند:

- ورودی‌های مجزا براساس سن کودکان • اتاق‌های تفکیک‌شده براساس رده سنی • اتاق مخصوص کودکان معلول (فیزیوتراپی) • اتاق مربیان و معلمان • اتاق مدیر (ساختمان اداری) • اتاق نمایش • اتاق موسیقی • اتاق همگانی یا اتاق چندمنظوره • اتاق مطالعه • اتاق بهداشت • اتاق

کلیدواژه‌ها: مرکز پیش دبستانی، مهدکودک، فضا

احمد خوشنویس در پیش‌گفتار ترجمه کتاب «معماری برای کودکان» نوشته والتر کرومر چنین می‌نویسد: «کودکان دنیای تخیلی خاص خویش را دارند. بسیاری از ایشان در طبقات سنی زیر هفت سال دنیا را آن‌طور تجسم می‌کنند که باید باشد، نه آنکه هست و همین امر باعث می‌شود محیط طراحی برای کودکان آن فضایی نباشد که معمار بدون شناخت آن را طراحی می‌کند». شاید بتوان گفت معماری امروز مراکز آموزشی دنیا از جمله مهدهای کودک و مراکز پیش دبستانی بر پایه چهار معیار زیر شکل می‌گیرد:

۱. اقتضائات فرهنگی هر کشور
 ۲. نیازها و ویژگی‌های گروه مخاطب
 ۳. بافت جغرافیایی حاکم بر کشور
 ۴. نوع مصالح متناسب با ساختار جغرافیایی کشور
- فضا با تمام ویژگی‌هایش در شکل‌گیری شخصیت افراد نقش مؤثری ایفا می‌کند. همین فضا به‌طور خاص‌تر برای رشد کودکان عامل مهمی محسوب می‌شود. عاملی که می‌بایست تأثیر مثبتی بر رشد جسمی و عقلی کودک داشته باشد. (آزموده، ۱۳۹۱: مقدمه)

کرومر در کتاب «معماری برای کودکان» سی‌وهفت نوع معماری برگرفته از فرهنگ‌های گوناگون کشورهای مختلف را

قرنطینه • اتاق ملاقات والدین • اتاق کنفرانس (گردهمایی) • اتاق‌های دنج کوچک بازی • نمایشگاه • کتابخانه • کارگاه • فضای بازی داخلی و خارجی • سرویس بهداشتی عمومی و اختصاصی براساس گروه سنی • آشپزخانه اصلی و کودک • انبار • استخر و بازی‌های آبی.

حال سؤال این است که به راستی فضاهای مهدکودک و پیش‌دبستانی مامتناسب با نیازهای کودکان طرح‌ریزی شده‌اند؟ و اصلاً سازندگان این فضاها کودک و نیازهایش را می‌شناسند. کافی است سری به مهدکودک‌ها و مراکز پیش‌دبستانی در کشورمان بزنیم. به جرئت می‌توان گفت به‌جز معدودی از آن‌ها بقیه عمدتاً منازل مسکونی هستند که تغییر کاربری داده شده‌اند. دست کم در پایتخت و مراکز استان‌ها و شهرهای بزرگ کانون‌های متعددی برای پاسخ‌گویی به نیازهای اجتماعی، هنری، فرهنگی و علمی شهروندان چون موزه‌ها، فرهنگسراها و نگارخانه‌ها می‌توان یافت ولی آیا در همین مراکز نیز توجهی به کودک و نیازهایش شده است؟ آیا فضایی به او اختصاص یافته

است که متناسب با خواسته‌هایش باشد؟ مسلم است که می‌توان پاره‌ای از فضاهای تعبیه‌شده در فهرست بالا را به‌صورت غیرمتمرکز در فصل‌های گوناگون سال به تناسب نیاز جایگزین کرد، ولی در این فهرست مواردی دیده می‌شود که حذف آن‌ها در فضاهای مهدکودک و پیش‌دبستان امکان‌پذیر نیست و متأسفانه مهدهای کودک و مراکز پیش‌دبستانی کشورمان دارای حداقل این فضاها هم نمی‌باشند.

فرهنگ غنی ایرانی از زمانی که رنگ اسلامی گرفت بر غنایش افزوده شد. پیامبر بزرگ اسلام (ص) توجه ویژه‌ای به کودکان داشت؛ پس چرا کشور ما در این زمینه بسیار ضعیف‌تر از کشورهای دیگر عمل می‌کند؟

آیا نباید همچنان که برای احراز پست مدیریت یک مهدکودک شرایطی لازم است، برای فضای اختصاص‌یافته به آن نیز شرایطی قائل شد؟ در ماده شش اساسنامه دوره پیش‌دبستانی چنین آمده است:

تعیین صلاحیت‌های نیروی انسانی و استانداردهای فضا، تجهیزات و مواد آموزشی دوره پیش‌دبستانی و نظارت بر حسن اجرای فعالیت‌های آموزشی و پرورشی این دوره به عهده وزارت آموزش و پرورش است. با توجه به اینکه طبق تبصره یک ماده ۴ این اساسنامه، دوره پیش‌دبستانی توسط اشخاص حقوقی و حقیقی با اخذ مجوز از وزارت آموزش و پرورش تشکیل می‌شود، تأسیس این‌گونه مراکز قبل از کسب مجوز از وزارت آموزش و پرورش ممنوع است. بنابراین، مسئولیت تام این مراکز با وزارت آموزش و پرورش می‌باشد.

باید بپذیریم که کشور ما نیز به تحولی اساسی در طراحی و ساخت مراکز آموزشی نیاز دارد. بنابراین، سازمان نوسازی مراکز آموزشی با از بین بردن بافت‌های فرسوده و ساخت ساختمان‌های جدید سهم بسزایی در این زمینه دارد. البته به شرط اینکه تأمین بودجه لازم در این زمینه صورت گیرد و معماری روز دنیا جانشین معماری سنتی شود. باید متذکر شد گرایش به سمت معماری نوین به هیچ‌وجه نفی قابلیت‌ها و جذابیت‌های معماری سنتی نیست بلکه به این معناست که مخاطب‌شناسی باید جزء لاینفک معماری ما شود. اکنون که دولت با صرف هزینه‌های بسیار بالا دست‌اندرکار نوسازی مراکز آموزشی است، دیگر نباید مراکز آموزشی با نقشه‌های غیرمهندسی و غیرکارشناسانه ساخته شوند. جذب معماران مجرب، خوش‌قریحه و با ذوق باید از اولویت‌های اول سازمان نوسازی مراکز آموزشی باشد. در بخش‌های تحقیقی نیز باید از متخصصان مجرب و به‌روز بهره برد. در بخش خصوصی پرداختن به این مهم باید در اولویت‌ها قرار گیرد.

منابع

۱. کرومر، والتر؛ معماری برای کودکان، مترجمان: احمد خوشنویس و المیرا میررحیمی، گنج هنر، ۱۳۹۰.
۲. آزموده، مریم؛ معماری و طراحی برای کودکان، علم و دانش، ۱۳۹۱.
۳. راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزش و پرورش دوره پیش‌دبستانی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.

نیازهای کودک در فضا براساس هرم مزلو

نیازها	مابازای نیازها در فضای ویژه کودک
نیازهای جسمانی	راحتی / آسایش / سلامت / تسهیلات کافی / تعادل مبتنی بر شرایط اکولوژیک
نیاز به ایمنی و امنیت	نظارت و مراقبت / محصوریت / سلسله مراتب / وضوح و قابل پیش‌بینی بودن / کودک‌واری / رعایت عرصه‌های خصوصی نفوذپذیری
نیاز به محبت و وابستگی	ایجاد حس تعلق به مکان / سازگاری بصری / هویت / امکان برقراری روابط اجتماعی با سایر کودکان / امکان بازی مشارکتی کودکان و بزرگسالان
نیاز به عزت‌نفس	مالکیت / فردیت / تعلق به گروه و مکان / مقیاس کودکانه / انعطاف‌پذیری
نیاز به خودشکوفایی	تنوع / چالش برانگیزی / فرصت‌هایی برای شخصی‌سازی / مشارکت کودک در ساخت منظر